

Opinia
Prezesa Agencji Oceny Technologii Medycznych
nr 3/2014 z dnia 7 stycznia 2014 r.
o projekcie programu „Edukacja prozdrowotna w ramach
Powiatowego Programu Promocji Zdrowia dla mieszkańców
Powiatu Legionowskiego”

Po zapoznaniu się z opinią Rady Przejrzystości wydaję negatywną opinię o projekcie programu „Edukacja prozdrowotna w ramach Powiatowego Programu Promocji Zdrowia dla mieszkańców Powiatu Legionowskiego”.

Uzasadnienie

Program odnosi się do dobrze zdefiniowanych problemów zdrowotnych, a opisane problemy zdrowotne są obecne w populacji docelowej. Jednakże w projekcie programu nie odniesiono się do skuteczności planowanych działań, nie podano kosztów jednostkowych, lecz jedynie planowane koszty całkowite poszczególnych akcji. Autorzy nie przedstawili dokładnie sposobu monitorowania i ewaluacji programu (w projekcie programu powinien znaleźć się osobny podrozdział przedstawiający, w jaki sposób zostanie dokonana ocena zgłaszalności do programu, ocena efektywności programu oraz ocena jakości świadczeń w programie), w projekcie programu brak jest mierników efektywności odpowiadających celom programu.

Opisane interwencje są nieprecyzyjne i zgodnie z informacją we wstępie, poszczególne świadczenia realizowane będą w formie akcji prozdrowotnych. Wytyczne wskazują jednak, że najskuteczniejsze są programy wieloletnie oraz programy wielokomponentowe. Natomiast akcje proponowane przez autorów projektu programu są kilkumiesięczne.

Edukacją zdrowotną powinny zajmować się osoby wykwalifikowane w tym kierunku. Autorzy podali, że zajęcia będą prowadzone przez wykwalifikowanych specjalistów posiadających udokumentowane prawo do przeprowadzania takiej formy i tematyki zajęć. Nie podano jednak jakie kompetencje powinien posiadać edukator.

W zakresie profilaktyki nowotworowej przedstawiony program gminny wydaje się być skierowany na poprawę efektywności dostępnych programów profilaktycznych finansowanych ze środków publicznych, na co niejednokrotnie zwracano uwagę w opiniach AOTM o tego typu programach.

Przedmiot wniosku

Przedmiotem opinii jest program zdrowotny Powiatu Legionowskiego z zakresu promocji zdrowia. Celem głównym Powiatowego Programu Promocji Zdrowia jest poprawa zdrowia oraz świadomości na jego temat mieszkańców powiatu, jak również poprawa jakości życia. W ramach Programu Edukacji Prozdrowotnej autorzy założyli następujące cele: pogłębienie świadomości dzieci na temat zdrowego trybu życia, propagowanie wśród dzieci odpowiedzialności za własne zdrowie oraz świadomości na temat higieny jamy ustnej i całego ciała, naukę zdrowych nawyków żywieniowych, uświadamianie dzieciom potrzeby regularnego ruchu oraz uświadamianie skutków, jakie niesie ze sobą otyłość. Program jest

skierowany do dzieci w wieku 2-9 lat oraz kobiet uprawnionych do skorzystania z profilaktycznych badań mammograficznych i cytologicznych w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ). Program ma być realizowany w 2013 roku. Planowane koszty całkowite poszczególnych akcji wynoszą: „Zdrowie w bajce” – 8000 zł, „Dbam o zdrowie” – 5000 zł, „Akademia zdrowego dziecka” – 5000 zł. Nie podano kosztów realizacji promowania badań mammograficznych i cytologicznych.

Problem zdrowotny

Według definicji WHO nadwaga i otyłość są definiowane jako nieprawidłowa lub nadmierna akumulacja tłuszczu, która stanowi zagrożenie dla zdrowia ludzkiego. Jest to przewlekła choroba metaboliczna wynikająca z zaburzeń homeostazy energii. Pierwotną przyczyną otyłości alimentacyjnej są zaburzenia popędu żywieniowego prowadzące do zwiększenia się ilości tkanki tłuszczowej w organizmie, która powoduje patologie i dysfunkcje we wszystkich układach i narządach. Jest jedną z głównych przyczyn chorobowości i umieralności w krajach o średnim i wysokim rozwoju cywilizacyjnym. Warto zaznaczyć, że otyłość jest chorobą, której można uniknąć. Otyłość jest jedną z najważniejszych przewlekłych chorób niezakaźnych, która przybrała charakter epidemii.

Nadwaga i otyłość są głównymi czynnikami ryzyka dla wielu chorób przewlekłych. Między innymi można wymienić cukrzycę, choroby układu naczyniowo-kръżeniowego, chorobę zwyrodnieniową stawów, kamice nerkową, zespół snu z bezdechem oraz raka. Nadwaga i otyłość niesie także za sobą szereg negatywnych konsekwencji dla funkcjonowania fizycznego, psychicznego i społecznego otyłego człowieka. Otyłość ma wpływ na samoocenę pacjenta, niezadowolenie z kształtów i masy swojego ciała, poczucie winy i bezradności, depresji, nadużywania alkoholu, leków lub narkotyków. Złe nawyki żywieniowe nabyte w dzieciństwie utrwalają się i mają wpływ na rozwój otyłości w społeczeństwie. Otyłość przyczynia się do problemów społecznych, np. bezrobocia.

Alternatywne świadczenia

W Polsce od 2006 roku realizowany jest ogólnopolski Program edukacyjno-informacyjny „Trzymaj formę” współorganizowany jest przez Główny Inspektorat Sanitarny (GIS) oraz Polską Federację Producentów Żywności Związek Pracodawców (PFPZZP) w ramach realizacji strategii WHO dotyczącej diety, aktywności fizycznej i zdrowia.

Celem programu „Trzymaj formę!” jest edukacja w zakresie trwałego kształtowania prozdrowotnych nawyków wśród młodzieży szkolnej poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i zbilansowanej diety, w oparciu o odpowiedzialność indywidualną i wolny wybór jednostki. Program pomaga rozwijać zainteresowania uczniów i poszerza ich wiedzę o świecie. Realizowany jest metodą projektu, dzięki czemu wykracza poza podstawę programową i programy nauczania szkoły. Z informacji zamieszczonej na stronie programu www.trzymajforme.pl wynika, że projekty winny służyć promocji aktywności fizycznej, uczyć prawidłowego, czyli zróżnicowanego i zbilansowanego sposobu odżywiania się dzieci i młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności indywidualnej za zdrowie i zasady wolnego wyboru. W programie mogą uczestniczyć wszystkie publiczne i niepubliczne szkoły gimnazjalne. Zainteresowane programem szkoły otrzymają materiały edukacyjne dla uczniów i nauczycieli przygotowane przez PFPŻ przy współpracy z Instytutem Żywności i Żywienia oraz Zakładem Medycyny Szkolnej Instytutu Matki i Dziecka.

Wnioski z oceny przeprowadzonej przez Agencję

Ogólne wnioski i zalecenia wynikające z opinii ekspertów, odnalezionych rekomendacji oraz dowodów naukowych dotyczących skuteczności i efektywności kosztowej programów dotyczących edukacji z zakresu zdrowego odżywiania oraz profilaktyki i leczenia otyłości:

- Programy dotyczące edukacji z zakresu zdrowego odżywiania oraz profilaktyki i leczenia nadwagi i otyłości powinny być realizowane przez jst ze względu na bliski kontakt z pacjentami oraz znajomość potrzeb społeczności lokalnej.
- Programy profilaktyki powinny obejmować zarówno populację zdrową (profilaktyka pierwotna), jak i populację cierpiącą na nadwagę i otyłość (profilaktyka wtórna).
- Edukacja jest podstawą wszelkich interwencji medycznych. Edukacją zdrowotną powinny zajmować się osoby wykwalifikowane w tym kierunku.
- Programy zdrowotne dotyczące nadwagi i otyłości powinny być prowadzone począwszy od dzieci przedszkolnych i szkolnych ze szczególnym uwzględnieniem tych grup wiekowych. Prowadzenie programów wśród młodzieży i dorosłych również jest zalecane, jednak może przynieść mniejsze korzyści z perspektywy ochrony zdrowia.
- Programy polegające na edukacji dzieci powinny obejmować także rodziców i opiekunów oraz całe rodziny.
- Najskuteczniejsze są programy wieloletnie oraz programy wielokomponentowe. Należy włączać w nie dietę, aktywność fizyczną oraz psychologiczne terapie behawioralno-poznawcze.
- Należy także wprowadzać zmiany środowiskowe sprzyjające utrzymaniu zdrowego stylu życia.
- Interwencje edukacyjne powinny aktywnie włączać uczestników w zajęcia.
- Badania przesiewowe w szkołach powinny odbywać się z zachowaniem prawa do intymności.
- Zalecanym wskaźnikiem nadwagi i otyłości u dzieci jest pomiar BMI skorygowany o wiek i płeć w postaci centylów. Normy w populacji polskiej to: dla nadwagi pomiędzy 90 a 97 centylem, dla otyłości powyżej 97 centyli.
- Zalecanym wskaźnikiem nadwagi i otyłości u dorosłych jest pomiar BMI, obwodu talii oraz WHR. Otyłość stwierdza się dla wartości powyżej 80 cm u kobiet i 94 cm u mężczyzn.
- W przypadku potwierdzonej nadwagi i otyłości zaleca się wykonać podstawowe badania laboratoryjne w celu wykluczenia chorób towarzyszących: nadanie ciśnienia krwi, badanie poziomu glukozy we krwi, lipidogram.
- Programy obejmujące zmianę diety u dorosłych powinny polegać na ograniczeniu kaloryczności dziennej racji żywieniowej o 500-1000 kcal/dzień. Zaleca się redukcję wagi o 5-10% w ciągu 6 miesięcy lub 0,5-1/tydz.
- Nieliczne dostępne dane na temat efektywności kosztowej wskazują na potencjalną efektywność kosztową programów profilaktyki otyłości.
- Otyłość jest jednym z podstawowych czynników etiologicznych choroby zwyrodnieniowej kolan, bioder oraz kręgosłupa. Zasadnym jest łączenie diagnostyki i terapii choroby zwyrodnieniowej stawów z profilaktyką i leczeniem otyłości.
- Odnalezione dane oraz opinie ekspertów potwierdzają bezpieczeństwo interwencji profilaktyki otyłości oraz edukacji w zakresie zdrowego żywienia.

Wnioski z oceny programu powiatu Legionowo

Program odnosi się do dobrze zdefiniowanego problemu zdrowotnego, opierającego się na profilaktyce nadwagi i otyłości wśród dzieci i młodzieży. Celem głównym Powiatowego Programu Promocji Zdrowia jest poprawa zdrowia oraz świadomości na jego temat mieszkańców powiatu, jak również poprawa jakości życia.

W ramach Programu Edukacji Prozdrowotnej autorzy założyli następujące cele: pogłębienie świadomości dzieci na temat zdrowego trybu życia, propagowanie wśród dzieci odpowiedzialności za własne zdrowie oraz świadomości na temat higieny jamy ustnej i całego ciała, naukę zdrowych nawyków żywieniowych, uświadamianie dzieciom potrzeby regularnego ruchu oraz uświadamianie skutków, jakie niesie ze sobą otyłość.

Programy zdrowotne dotyczące nadwagi i otyłości powinny być prowadzone począwszy od dzieci przedszkolnych i szkolnych ze szczególnym uwzględnieniem tych grup wiekowych. Prowadzenie programów wśród młodzieży i dorosłych również jest zalecane, jednak może przynieść mniejsze korzyści z perspektywy służby zdrowia.

Najskuteczniejsze są programy wieloletnie. Natomiast akcje proponowane przez autorów projektu programu są kilkumiesięczne.

Autorzy nie przedstawili dokładnie sposobu monitorowania i ewaluacji programu. Wspominają o niej w akcji „Akademia zdrowego dziecka”, jednak w projekcie programu powinien znaleźć się osobny podrozdział przedstawiający, w jaki sposób zostanie dokonana ocena zgłaszalności do programu, ocena efektywności programu oraz ocena jakości świadczeń w programie. Ponadto w projekcie programu brak mierników efektywności odpowiadających celom programu (jak również poszczególnych akcji).

Nie podano danych epidemiologicznych w zakresie omawianego problemu zdrowotnego.

Akcja „Zdrowie w Bajce”:

- Program w doborze populacji zgodny jest z opiniami ekspertów. Programy zdrowotne dotyczące nadwagi i otyłości powinny być prowadzone począwszy od dzieci przedszkolnych i szkolnych ze szczególnym uwzględnieniem tych grup wiekowych. Dodatkowo odnalezione dane oraz opinie ekspertów potwierdzają bezpieczeństwo interwencji profilaktyki otyłości oraz edukacji w zakresie zdrowego żywienia.
- Zgodnie z poprzednimi Opiniami interwencje o charakterze konkursu na przedstawienie nie mają udowodnionej skuteczności.

Akcja „Dbam o zdrowie”:

- Populacja docelowa w akcji nie została dokładnie sprecyzowana, ponieważ z treści programu wynika, że będą to dzieci przedszkolne z najmłodszych grup. Nie do końca wiadomo, które grupy przedszkolne uznać można za najmłodsze. Autorzy podali, że w poprzedniej edycji programu wzięło udział 745 3 i 4-latków.
- Zajęcia edukacyjne obejmować będą tematykę zdrowego odżywiania się, rozróżniania zdrowych i niezdrowych produktów, sposobu dbania o higienę jamy ustnej, w tym prawidłową technikę mycia zębów i ogólnej higieny. Program nie zakłada włączenia w działania rodziców. Wytyczne w tym zakresie, wskazują, że programy polegające na edukacji dzieci powinny obejmować także rodziców i opiekunów oraz całe rodziny.
- Wytyczne wskazują także, że najskuteczniejsze są programy wieloletnie oraz programy wielokomponentowe. Należy włączać w nie dietę, aktywność fizyczną oraz psychologiczne terapie behawioralno-poznawcze. Nie wiadomo także czy będzie propagował wzmożony wysiłek fizyczny wśród przedszkolaków, a także czy będzie obejmował działania psychologa.
- Edukacją zdrowotną powinny zajmować się osoby wykwalifikowane w tym kierunku. Autorzy podali, że zajęcia będą prowadzone przez wykwalifikowanych specjalistów posiadających udokumentowane prawo do przeprowadzania takiej formy i tematyki zajęć. Nie podano jednak jakie kompetencje powinien posiadać edukator.
- Nie podano ile godzin zajęciowych planuje się przeznaczyć na zajęcia edukacyjne.

Akcja „Akademia zdrowego dziecka”:

- Adresatami tej części programu są dzieci klas 1-3 szkół podstawowych powiatu legionowskiego, otyłe bądź zagrożone otyłością. Projekt programu jest w tym zakresie zgodny z wytycznymi, które wskazują, że programy profilaktyki powinny obejmować zarówno populację zdrową (profilaktyka pierwotna), jak i populacje cierpiące na nadwagę i otyłość (profilaktyka wtórna).
- Wytyczne wskazują również, że interwencje edukacyjne powinny aktywnie włączać uczestników w zajęcia. Autorzy zaplanowali przeprowadzenie warsztatów kulinarnych, podczas których dzieci same będą przygotowywać dla siebie zdrowy posiłek. Nad prawidłowością przekazywanych treści będzie czuwał lekarz dietetyk.
- Programy polegające na edukacji dzieci powinny obejmować także rodziców i opiekunów. Autorzy zaplanowali przeprowadzenie zajęć o tematyce przeciwdziałania otyłości dla rodziców.
- Nie podano liczebności populacji klas 1-3 szkół podstawowych. Autorzy podali, że w warsztatach będzie mogło wziąć udział 30 osób. Nie wiadomo jednak czy jest to 30 osób jednorazowo, czy w okresie 3 miesięcy trwania akcji. Kryterium umożliwiającym udział w warsztatach jest szybkość zgłoszenia, ze względu na ograniczoną liczbę miejsc.
- Zakłada się przeprowadzenie akcji informacyjnej.

„Współpraca w zakresie edukacji i profilaktyki prozdrowotnej”:

Autorzy założyli Promowanie badań mammograficznych i cytologicznych finansowanych przez NFZ.

Projekt zakłada rozpoczęcie współpracy z innymi ośrodkami koordynującymi programy profilaktyki zdrowotnej.

Informacje o możliwości skorzystania z darmowych badań oraz informacje na temat chorób, ich objawów, skutków i profilaktyki będą publikowane na stronie internetowej powiatu legionowskiego oraz w miesięczniku Kurier. Informator Powiatu Legionowskiego. Powiat legionowski aktywnie współpracować będzie również z Powiatową Stacją Sanitarno - Epidemiologiczną w zakresie różnych akcji profilaktyki zdrowotnej realizowanych dla mieszkańców przez tą instytucję.

W zakresie profilaktyki nowotworowej przedstawiony program Gminny wydaje się skierowany na poprawę efektywności dostępnych programów profilaktycznych finansowanych ze środków publicznych, na co niejednokrotnie zwracano uwagę w opiniach AOTM o tego typu programach.

Nie podano kosztów jednostkowych. Planowane koszty całkowite poszczególnych akcji wynoszą: „Zdrowie w bajce” – 8000 zł, „Dbam o zdrowie” – 5000 zł, „Akademia zdrowego dziecka” – 5000zł. Nie podano kosztów realizacji promowania badań mammograficznych i cytologicznych.

Odnosząc projekt opiniowanego programu do ogólnych kryteriów dobrze zaprojektowanego programu zdrowotnego (sformułowanych przez American Public Health Association) można stwierdzić, że:

I. Program odnosi się do dobrze zdefiniowanego problemu zdrowotnego, opierającego się na profilaktyce nadwagi i otyłości wśród dzieci i młodzieży. Opisany problem zdrowotny jest obecny w populacji docelowej.

II. Dostępność działań Programu dla beneficjentów - program jest skierowany do dzieci w wieku 2-9 lat oraz kobiet uprawnionych do skorzystania z profilaktycznych badań mammograficznych i cytologicznych w ramach NFZ.

III. Skuteczność działań – w projekcie programu nie odniesiono się do skuteczności planowanych działań.

IV. Nie podano kosztów jednostkowych. Planowane koszty całkowite poszczególnych akcji wynoszą: „Zdrowie w bajce” – 8000 zł, „Dbam o zdrowie” – 5000 zł, „Akademia zdrowego dziecka” – 5000 zł. Nie podano kosztów realizacji promowania badań mammograficznych i cytologicznych.

V. Autorzy nie przedstawili dokładnie sposobu monitorowania i ewaluacji programu. Wspominają o niej w akcji „Akademia zdrowego dziecka”, jednak w projekcie programu powinien znaleźć się osobny podrozdział przedstawiający, w jaki sposób zostanie dokonana ocena zgłaszalności do programu, ocena efektywności programu oraz ocena jakości świadczeń w programie. Ponadto w projekcie programu brak mierników efektywności odpowiadających celom programu.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty, wydaję opinię jak na wstępie.

Tryb wydania opinii

Opinię wydano na podstawie art. 48 ust. 2a ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, z uwzględnieniem „Edukacja prozdrowotna w ramach Powiatowego Programu Promocji Zdrowia dla mieszkańców Powiatu Legionowskiego” realizowany przez Powiat Legionowski, AOTM-OT-441-81/2013, Warszawa, listopad 2013 i aneksu: „Edukacja w zakresie zdrowego odżywiania oraz profilaktyka i leczenie nadwagi i otyłości – wspólne podstawy oceny”, Aneks do raportów szczegółowych, Warszawa, lipiec 2012.

Inne wykorzystane źródła danych, oprócz wskazanych w ww. raporcie:

1. Nie dotyczy.